

חסד ואמת

הספד על הגאון רבי אברהם ישעיה הבר זצ"ל

אחי ורעי בני הישיבה.

יש כמה סוגים של חובות בחובת ההספד לפי דרגת החכמה והעומק שיש למבינים להכיר ולהבין את הערך של הנפטר, לא אוכל לדבר בבחינות אלו אלא אדבר כאחד מבני הישיבה, כאשר היינו יחד בזמן משותף בשעות הלילה סמוך לתחילת הישיבה, ואומר את ההרגשה שלי כידיד מאחר ואין אפשרות לתפוס את כל ההיקף של האישיות של האדם המופלג הגאון ר' ישעיה זצ"ל.

הגמ' אומרת במועד קטן (טו:) בחיוב של כפיית המיטה על המת "דמות דיוקני נתתי בהן, ובעונותיהם הפכתיה, כפו מטותיהן עליה". מה יכול להיות יותר 'דמות דיוקני', מדמותו של ר' ישעי'.

אמרו חכמים שיש חיבה מיוחדת לאדם של 'חביב אדם שנברא בצלם', אך בצלם יתהלך איש', יש הרבה דרגות בצלם אלוקים של האדם, איך הוא מבטא דוגמא של מעלה, וחז"ל אומרים שבוכים על האיש שופרא דבלי בארעא, לכל אדם יש את ה'שופרא' דיליה שבו הוא מבטא את הצלם אלוקים, ולימדונו רבותינו הרמח"ל ולמעלה ממנו שהמידה הראשונה שבה ברא הקב"ה את העולם היא להיטיב לברואיו. היה לנו אדם שהיה כל כך עמוק וחזק בענין ההטבה. ראינו את ה'האי שופרא' של ר' ישעיה, כמה קשה לחשוב שלא נזכה לראות את החיוך של ר' ישעיה, איך קיבל כל אדם בסבר פנים יפות. לפעמים יש אדם שכחלק מהתפקיד לייעץ לבחורים עליו לקבל אותם בסבר פנים יפות, אבל אני הייתי מרגיש את הקבלת פנים שלו לכל אדם מצד החשיבות שהוא מחשיב כל אדם שנברא בצלם. איזה חשיבות ויקרות הוא נתן לכולנו, יחס שמורה על ההכרה שבצלם אלוקים עשה את האדם.

יש כאן דבר עמוק מאד, הח"ח כותב (אהבת חסד ח"ג פ"א) על מעלת הכנסת אורחים שאמרו חז"ל "גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה", דאינה רק לאנשים רעבים וצמאים הזקוקים לאכילה ושתייה, לא רק זה נקרא הכנסת אורחים אלא הכנסת אורחים מתקיימת אף במה שאדם מקבל את חבריו בשמחה, מאיר לו פנים ונותן לו את המקום הראוי, את החשיבות והיקרות שהוא מייחס אליו. וזה היה מונח בהקבלת פנים של ר' ישעיה תמיד.

היה בר' ישעיה מידת תקיפות אמיתית על דבר אמת, יש הרבה אנשים שעברו יסורים וראו את אותם טיפולים שהיו צריכים לעבור, והבינו את חשיבות הדבר, אבל מידת האמת של ר' ישעיה גרמה שאם הוא ראה דבר חשוב שיש בו הצלת נפשות, הוא התמסר לזה כמה שיוכל כפי כוחו - לתת מתנת חיים לאנשים. וזה לא היה רק בעניני הרפואה אלא גם בדברי תורה היה לוקח כל דבר עם כל העוצמה ועם כל הכוח של הבנת הדברים.

סיפר לי אברך שלמד בישיבה שכאשר הגיע הועד הראשון להתחלת פרשת השידוכים, באו אל ר' ישעיה שהיה מבין וחכם גדול בענינים אלו לקבל ממנו הדרכות איך להתנהל בכל עניניהם. הוא אסף אותם ואמר להם שאינו רוצה לומר להם מאומה אלא פתח להם גמרא ולמד איתם חצי עמוד גמרא (שבת לג.) "בעוון נבלות פה צרות רבות, וגזירות קשות מתחדשות וכו'" וחזר וכפל את הדברים וזה כל מה שאמר עם כל העוצמה שלו, והסביר בכל חום ליבו - אתם נכנסים לשידוכים תדעו כמה להיזהר מניבול פה, כמה זה חמור - מעמיקים לו גהינם.

אנשים רגילים לחשוב שאיש של חסד ושל הטבה הוא איש רך שסובר ומקבל כל דבר, אך זה היה היפך מציאותו של ר' ישעיה. היתה לו בהירות ועמקות והבנות בכל הדברים שעשה, ומצד שני היה איש חסד שאין כדוגמתו. איש אמת עם כל העוצמה ומצד שני איש חסד מופלג - איך מבינים את השילוב הזה? אנשים שיש להם תקיפות הדעת, איך מוצאים כח להכיל את שיחו ושיגו ואת כל משבריו וגליו של כל אדם ואדם, לתת לו מקום ולהקשיב לו באמת, איך זה הולך ביחד?

חשבתי לומר שאיש החסד האמיתי הוא מי שמהווה 'דמות דיוקני' של הקב"ה. החסד של הקב"ה אינו ח"ו מתוך חולשה, אלא אדרבה ימינו של הקב"ה היא זו שמורה על מידת החסד, הימין היא המקרבת, ההטבה האמיתית של האדם אינה מגיעה מתוך חולשה אלא מתוך שמבין את הערך האמיתי של צורת אדם שהוא צלם אלוקים. יש לו כבוד אמיתי אל כל הנבראים ולכן הוא הולך ונותן להם חיים ברוחניות וחיים בגשמיות ובכל דבר שאפשר.

את היסוד הזה רואים בספר תומר דבורה של הרמ"ק, בו הוא מבאר איך כל המידות של האדם צריכות להיות מכוונות כדמות קונו, ועל זה יסד את כל הדרכת המוסר. המידה העליונה ביותר להיות מטיב בדומה לבוראו - להיות סבלן ומטיב לכל אדם, ואומר הרמ"ק (סוף פרק שני) עצה כיצד לנהוג במידה שהיא כל כך עליונה, להשפיע טובה לאנשים מבלי להתעייף ולהאיר פנים לכל אדם וז"ל "ועוד מצאתי משקה טוב מאד... והוא שירגיל עצמו בשני דברים: הראשון הוא, לכבד הנבראים כולם, אחר שיכיר בהם מעלת הבורא אשר יצר האדם בחכמה, וכן כל הנבראים חכמת היוצר בהם, ויראה בעצמו שהרי הם נכבדים מאד מאד, שנטפל יוצר הכל החכם הנעלה על כל בבריאתם, ואילו יבזה אותם, ח"ו, נוגע בכבוד יוצרם... וזה שכתוב 'מה רבו מעשיך ה'", לא אמר 'גדלו' אלא 'רבו', לשון 'רב ביתו' - חשובים מאד 'כולם בחכמה עשית'. השני - ירגיל עצמו להכניס אהבת בני אדם בלבו, ואפילו הרשעים, כאלו היו אחיו ויותר מזה, עד שיקבע בלבו אהבת בני אדם כולם". מי לנו עוד אנשים כאלו, שיודעים לכבד כל אדם, איש אשר "לא בזה ולא שיקץ ענות עני ובשועו אליו שמע", איש שיודע לראות את הערך של כל אדם. עוד מהדהדת הזעקה של ר' ישעיה שדרש בעת שנכנס לשיבה, איך צריכה להיות הנאמנות בין אדם לחבירו, עד כמה צריכים להיות שייכים זה לזה כמו שאומר רבינו יונה בשערי תשובה (ש"ג) שממצוות עשה החמורות ומן העיקרים הנדרשים מהאדם, הוא מה שנאמר "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד", הקב"ה דורש מן האדם לא רק את המעשים עצמם אלא גם את אהבת החסד. מאיזה לב נובע החסד ומאיזה יחס הוא מגיע. ואשר על כן "חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חברו אם דל ואם עשיר". וזה התקיים אצלו בין דל ובין עשיר בכספים ובין דל ובין עשיר שבדעת, ובין אלו שיש בהם שאר מצוקות שבגופן.

כמה היינו כולנו יקרים ומכובדים אצל ר' ישעיה, כמה הוא ראה והפנים עם כל העוצמה שלו את 'חביב אדם שנברא בצלם', את הימין של החסד. החסד של בעל חסד ענק כמו ר' ישעיה אינו יכול להיות של רך לבב אלא של מי שתופס את הדברים חזק עד הסוף ודבק בהם. בדמותו ראינו התאמה גמורה בין החסד לאמת ששניהם נובעים מאותה הנקודה, שהוא דומה לבוראו.

כך מבואר בחפץ חיים שכדי לכבד את הקב"ה כאן בעוה"ז יש את מצות הכנסת אורחים שגדולה מקבלת פני שכינה, אם מבינים שיש לכבד את ברואיו של הקב"ה בגלל השורש שלהם שלכך יש לכבד כל אחד ואחד שיש לו צלם אלוקים. ולכן אומר הרמ"ק שיש לראות כן אצל כל אדם, ואפילו הרשעים יאהב אותם בלבו, ויאמר: 'מי יתן ויהיו אלו צדיקים שבים בתשובה ויהיו כולם גדולים ורצויים למקום'. אדם מבין את השורש יודע שבעצם כולם שייכים למקום הזה.

לכן, אנו כולנו צריכים להתעורר בדרכים אלו, ובפרט בימי ספירת העומר שמתו בהם תלמידי רבי עקיבא. תלמידי ר"ע היו בדרגה גבוהה הם היו חריפים ומופלגים כמו שקבלו מרבי עקיבא רבם¹, אבל נסתלקו מפני שלא נהגו כבוד זה בזה. ואיך יתכן שהיו כ"ד אלפי תלמידים בלי מידות, אלא שמתוך תוקף התורה, למדו לא נכון ח"ו ולפי ערכם אירע להם מה שאמרו בגמ' "לא זכה נעשית לו סם מיתה" (יומא עב:).

ומי יכול ללמד אותנו מה נקרא לכבד את כל הנבראים כולם ולראות את ערך כבוד הבורא בכל אדם ואדם, ומי ילמדנו איך לאהוב את כל הנבראים, זה היה בשבילנו ר' ישעיה. אנחנו צריכים להתחזק בעצמינו להתהלך בדרכיו וככל שמוסיפים תורה ומוסיפים בעצמה של אמת, כך מבינים את השורש האמיתי של "חביב אדם שנברא בצלם" ועד כמה כל אדם הוא יקר וחשוב לפני הקב"ה. וכמה שאפשר לשקוד על תקנת חבירו, ולקבל את פני כל אדם כקבלת השכינה. ונזכר באמת שאותם הפנים המאירות החביבות והחשיבות שנתן לכולנו, יהיה למליץ יושר על המשפחה היקרה, על כל בני הישיבה ועל כלל ישראל, ושהקב"ה יאיר לנו פנים ויאמר לצורותינו די, ובילע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים במהרה בימינו. אמן.

¹ וכמו שנראה ממעשה שהביאה הגמ' במנחות (סח:) "ייתיב רבי טרפון וקא קשיא ליה: מה בין קודם לעומר לקודם שתי הלחם? אמר לפניו יהודה בר נחמיה: לא, אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט, תאמר קודם לשתי הלחם שהותר מכללו אצל הדיוט: שתק רבי טרפון, צהבו פניו של רבי יהודה בן נחמיה. אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שהשבת את זקן, תמהני אם תאריך ימים. אמר רבי יהודה ברבי אלעאי: אותו הפרק פרס הפסח היה, כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו: יהודה בן נחמיה היכן הוא? ואמרו לי: נפטר והלך לו".